

İŞLEVSEL HALK BİLİMİ KURAMI ÇERÇEVESİNDE TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE MENDİL

HANDKERCHIEF IN THE TURKISH FOLK CULTURE WITHIN THE FRAME OF THE FUNCTIONAL THEORY OF FOLKLORE

Özlem ÜNALAN*

ÖZ: Mendil; günlük hayatta sıkça ihtiyaç duyulan doğumdan ölüme yaşamın her evresinde kullanılan ve zaman zaman sembolik dil özelliği gösteren bir nesnedir. Başta el, yüz ve burun silmeye, teri kurulamaya, çeşitli eşyaları taşımaya ve üzerine yiyecek sermeye yaramaktadır. Mendil, erkek takımlarında veya yöresel kadın kıyafetlerinde tamamlayıcı bir ürün olarak kullanılır. Yeni doğan bebeklere, sünnet olan çocuklara, askere gidecek delikanlılara, taziyeye gelen misafirlere, yeni evlenen çiftlere ve bayramlaşmaya gelenlere mendil hediye edilir. Türk kültüründe mendile yüklenen mana oldukça fazladır. Doğum, evlilik ve ölüm âdetleri çerçevesinde mendilin haber verme, bildirme, iletişimi sağlama, kısmeti açma ve hediyelik başta olmak üzere çok sayıda işlevinden söz edilebilir. Mendil bazen insanın hâl dili olur ve mendil işleyen kişiler, yüreğindekiğini işledikleri mendile dökerler. Sevenler sevdiklerini, evlenme istekleri veya ayrılık taleplerini mendille ifade ederler. Ayrıca mendile ilmek ilmek işlenen her işleme; acı, aşk, özlem ve mutluluk bildirir. Hastalıklarına şifa bulmak isteyenler; türbelere, yatırlara ve şifalı gördükleri ağaçlara mendil bağlarlar. Evlenmek isteyip de evlenemeyen kızlar, belirli zamanlarda ve yerlerde mendil sallarlar. Uğur ve uğursuzlukla ilgili inanışlarda, bolluk ve bereketi artırmada ve Hıdırellez’le ilgili uygulamalarda mendilden faydalanılır. Mendil türkülerde, manilerde, efsanelerde, bilmecelerde ve masalarda farklı şekillerde yer alır. Meddahların en önemli aksesuarlarından olan mendil, bazı çocuk oyunlarında ve geleneksel Türk tiyatrosunda da kullanılan bir araçtır. Bu çalışmada gerek insan hayatında gerekse Türk kültüründe önemli bir yeri olan mendilin işlevlerinden söz edilmiştir. Mendilin kullanım alanlarını belirleyebilmek için çeşitli çalışmalardan yararlanılmış elde edilen bilgiler işlevsel halk bilimi kuramı bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mendil, İşlevsel Halk Bilimi Kuramı, Türk Kültürü, Sembolik Dil, Mana.

ABSTRACT: Handkerchief is an object which is frequently needed in daily life, used in every stage of life from birth to death and shows a symbolic language property from time to time. It is primarily used in wiping the hands, face and nose, drying off the sweat and carrying a variety of things. It is also used as a dining board. Handkerchief is used as a complementary product in men’s suits or women’s local dresses. It is offered as a present for newborn babies, boys who have undergone a circumcision, young men who are to do military service, guests who pay a visit to condole, newly wed couples and those who pay a visit for exchanging bairam greetings. The Turkish culture attributes a lot of meanings to handkerchief. Within the frame of customs such

* Dr. Öğr. Üyesi-Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Bayburt-ozlemunalan@bayburt.edu.tr (Orcid: 0000-0001-5345-6499)

as birth, marriage and death, it is possible to say that a handkerchief has many functions like giving information, reporting, providing communication, having luck and giving as present. Sometimes the handkerchief becomes the health language of a person. Those who embroider a handkerchief reflect what is in their heart on it. Lovers express their love, desire to get married or intention to part through the handkerchief. In addition, every piece of embroidery processed on the handkerchief expresses sorrow, love, longing and happiness. Those who seek to find a cure to their illnesses tie a handkerchief to tombs, mausoleums and trees they believe to be healing. Girls who desire to get married and cannot wave a handkerchief in specific times and in specific places. Handkerchief is used in beliefs related to good luck and bad luck, enhancement of milk and honey and practices related to Hidirellez. Handkerchief is mentioned in a variety of ways in folk songs, Turkish poems, myths, puzzles and fairy tales. Handkerchief which is one of the most important accessories of public storytellers is also used in specific children's games and traditional Turkish theatre. The present study discussed the functions of handkerchief which has a noteworthy place in both human life and the Turkish culture. In order to determine the usage areas of handkerchief, the study used a variety of research and evaluated the data acquired within the context of the functional folk science theory.

Keywords: Handkerchief, Functional Theory of Folklore, Turkish Culture, Symbolic Language, Meaning.

Giriş

Mendil kelime anlamı olarak “küçük havlu, peçete, yağlık” olarak adlandırılır (Devellioğlu, 2003: 614). Divanü Lûgat-it-Türk'te mendil yerine *ulatu* kelimesi yer almış ve bu kelime de “burun temizlemek için koyunda taşınan ipek kumaş parçası” olarak tanımlanmıştır (Atalay, 1992: 136). Günümüzde Anadolu'da mendil yerine tercih edilen kelimelerden biri de yağlıktır. Yağlık; *Tarama Sözlüğü*'nde, *Kıssa-ı Yusuf*'ta, *Muhakemetü'l-Lugateyn*'de, *Mukaddimetü'l-Edeb*'te, *Şiban Han Divanı*'nda, *Bâbü Divanı*'nda, *Kıpçak Türkçesi Grameri*'nde ve *Çağatayca'nın El Kitabı*'nda *mendil* ve *peşkir* manasıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 725). Mendilin *Ötüken Türkçe Sözlük*'te altı farklı anlamı verilmiştir. Buna göre mendil: 1. “Burun silmek, ter silmek, el, yüz ve gözyaşlarını kurulamak amacıyla kullanılan, kenarları çekilmiş veya işlenmiş dörtgen biçimli kumaş veya yumuşak kâğıt parçası. 2. Erkek takım elbiselerini tamamlayıcı nitelikte sol yaka yaka cebine konulan küçük kumaş parçası. 3. İçine bazı küçük şeyler konulan oldukça geniş dokuma. 4. Sofra yaygısı, sofra bezi. 5. Önlük. 6. Sığır gerdanıdır.” (Çağbayır, 2007: 3135-3136). Yapılan araştırmalar Türk kültüründe mendilin tarihini Uygur dönemine kadar götürmektedir. Uygur dönemine ait duvar resimlerinde mendil ve kuşak resimlerine rastlanılmıştır. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş* kitabının beşinci cildinde mendillerle oynayan iki ruhu temsil eden bir resim koymuştur (1978: 241). Ayrıca Göktürklerde mendil bir fal aracı olarak kullanılmıştır. Kam, tahta yeni çıkan hakanın boğazını ipek bir mendille sıkarak çıkardığı hırıltılı sestən onun ne kadar süre hükümdarlık yapacağını söylemiştir (Caferoğlu, 1974: 109).

Mendil, günlük hayatta en fazla kullanılan nesnelere biri olmasının yanı sıra Türk kültüründeki sembolik unsurlardan da biridir. Yüzyıllar boyunca sevenlerin, sevip de kavuşamayanların, aşkın, gözyaşının, sevincin, heyecanın, vefanın ve özlemin sembolü olmuştur. Mendil zaman zaman bir dil olmuş, söylenmek isteyip de söylenemeyenler mendille ifade edilmiştir. Sevenler, sevdiklerini işledikleri mendillerle bildirmişler; anneler yolunu gözledikleri yavrularına hazırladıkları mendillerle hamileliklerini geçirmişlerdir. Ayrıca sevdiğinden ayrılanlar, sevdiğine ait mendilleri saklayarak kendilerini avutmuşlardır. Mendil rengiyle, işlemeleriyle kendi içinde bir mana taşır. Bu nedenle de herkese aynı renk ve desende mendil verilmez.

Mendil, Anadolu'da *hediyelik* olarak adlandırılan hediye çeşitlerinden de biridir. İnsanlar doğumda, düğünde, bayramda birbirlerine süslü, dantelli, işlemeli, rengârenk mendiller hediye ederler. Mendilin hediye olarak verilmesinin birkaç sebebi vardır: Mendil günlük yaşamda en fazla kullanılan ve ihtiyaç duyulan nesnelere biri olduğundan hediye edilen mendilin kişiye fayda sağlaması düşünülür. Diğer taraftan mendil ekonomik bir hediyedir. Hediye eden kişiyi maddi olarak çok zorlamaz. Ayrıca mendilin sembolik bir nesne olması hediye olarak seçilmesinin önemli sebeplerinden biridir. Mendil; temizliği, masumiyeti ve özeni temsil eder. Bu nedenle askere gidecek gençlere, eve gelen misafire, küçük çocuklara, yeni evlilere ve sağdıçlara mendil hediye edilir. Mendil, kıyafeti tamamlayan bir aksesuar olarak kullanılır. *Cep mendili* veya *yaka mendili* olarak adlandırılan mendiller; erkek ceketlerinin sol üst köşesindeki cebe konulur. Ayrıca kuşak, fes ve poşu gibi mendil de yöresel kadın kıyafetlerinin bir parçasını oluşturur. Mendilin insan hayatındaki önemi onun çevresinde çok çeşitli inanış ve uygulamaların gelişmesine sebep olmuştur. Bu hususta bazı hayvanlar bilhassa da kedi mendille ilişkilendirilmiştir. Diyarbakır'da kedinin Hz. Muhammed'in salladığı mendille ortaya çıktığına inanılır (Kızıl, 2010: 191). Tunceli'de de kedi, Fatma Ana'nın eli olarak görülür (Taş, 2019: 85).

Gülçin Tanrıbuyurdu, *Bir Kültür Taşıyıcısı Bir Gizli Dil: Klâsik Türk Şiirinde Mendil* isimli çalışmasında divan şiirinden yola çıkarak mendili fonksiyonlarına göre on gruba ayırmıştır. Bunlar: "Süs unsuru olarak mendil, gözyaşını silme ve ağladığını saklamaya yardımcı olarak mendil, utandığını saklamaya yardımcı olarak mendil, ter silme aracı olarak mendil, para ve şeker kesesi olarak mendil, hatırlatma aracı olarak mendil, tedaviye yardımcı bir araç olarak mendil, selamlaşma ve vedalaşma aracı olarak mendil, oyun aracı olarak mendil, kişinin son yolculuğunda mendildir." (2010: 199-203). Mendilin işlevselliği, bağlam merkezli kuramlardan biri olan işlevsel halk bilimi kuramları doğrultusunda değerlendirilebilir. Kuramın dayanak noktalarından biri Malinowski'nin temel ihtiyaçlar ve kültürel cevaplar şeklinde geliştirdiği modeldir (Çobanoğlu, 2015: 272). Mendil de işlev bakımından çok fonksiyonlu bir nesnedir ve ihtiyaçtan

sembolik dile çok geniş bir yelpazede kullanılır. İşlevsel halk bilimi kuramına göre bütün uygarlık tiplerinde her fikrin, inancın, âdetin ve nesnenin önemli bir işlevi vardır. Bunların hepsi ayrı ayrı bir bütünün parçalarını temsil eder (Yolcu, 2016: 272). Bu manada Türk kültüründeki önemli nesnelere biri olan mendilin de çok sayıda işlevinden söz edilebilir.

Bu çalışmada Türk halk inanışlarında, gelenek ve göreneklerinde ve çeşitli halk edebiyatı ürünlerinde mendilin işlevlerine yer verilmiştir. Bu tür konuları içeren tezler, makaleler ve kitaplar incelenmiş ve bunlarda yer alan mendille ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Mendilin Türk halk kültüründeki kullanım alanları işlevsel halk bilimi kuramı çerçevesinde değerlendirilerek mendilin Türk halk kültüründe kullanımı üzerine bir tasnif geliştirilmiştir. Ayrıca verilen örnekler bağlamında Türk kültüründe mendilin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

1. Günlük Hayatta Mendilin İşlevi

Mendil; her gün, bir şekilde insanların kullandığı yaşamı kolaylaştıran nesnelere biridir. Bir şeyler yenilip içildiğinde elleri ve ağzı silmek, burun aktığında burnu temizlemek, özellikle yüz ve alın bölgesindeki terleri kurulamak için mendilden yararlanır. Mendil, bazen bir örtü görevi görür ve mendilin üzerinde çeşitli yiyecekler yenilir bazen de içine para, şeker vb. nesnelere konularak bunlar mendil içinde taşınır. Günlük yaşamda mendilin işlevi üç başlık altında değerlendirilebilir.

1.1. Mendilin Silme, Temizleme ve Kurulama İşlevi

Günlük hayatta mendil; en çok bir şeyleri silme, kurulama ve temizleme amacıyla kullanılır. Sözlüklerdeki mendil tanımlarında da genellikle mendilin bu işlevinden söz edilir. Örneğin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te mendil: "Ağız, burun ve ter silmek, el yüz kurulamak gibi işlere yarayan, pamuk, keten veya ipekten dört köşeli küçük dokuma" olarak tanımlanır (Ayverdi, 2020: 796). Nurhayat Berker *Türk Kültüründe Mendil* isimli yazısında mendilin bu işlevini onuncu yüzyıla kadar götürmüş ve bu amaç doğrultusunda ilk defa Türklerin kullandığından söz etmiştir (1977: 8). Burun aktığında, el, ağız veya yüz kirlendiğinde mendil kullanılır. Ayrıca yüzdeki teri silmede ve kurulamada da mendilden yararlanır. Mendil bu işleviyle annelerin de en çok ihtiyaç duyduğu eşyalardan biridir. Yeni doğan bebekler sütün fazlasını çıkardıklarında ve özellikle diş çıkarma dönemlerinde çok fazla salya salgıladıklarında anneler, bebeklerin göğüslerine veya yakalarına pamuklu mendil koyarlar. Bu şekilde ıslaklığın bebeğin elbisesine geçmesi engelleyerek bebeğin göğsünün kuru kalmasını sağlarlar. Ayrıca anneler bebeklerinin ağızlarını önceden hazırladıkları küçük mendillerle silerler. *Ağız mendili* olarak adlandırılan, *pamuklu* ve *şile bezi* adı verilen kumaştan üretilen bu bezler yeni doğan bebek grubu için çokça tercih edilir. Genellikle standart yüz mendillerine göre daha küçük, kare biçiminde ve kenarları çerçeveslidir. Bu tür mendiller hamilelik döneminde anneler tarafından hazırlanabilir. Dokuz ay evladının yolunu

gözleyen anne adayı, bebeğine duyduğu sevgiyi, özlemi ve ona kavuşmanın heyecanını mendillere ilmek ilmek dokur. Kız bebeği olacaksa pembe ve sarı kenarlı mendiller yapar. Erkek bebeği olacaksa da mavi ve yeşil desenli mendiller işler. Bazı anneler her bir mendile bebeğinin baş harfini dokur bazı annelerse çeşitli figürler ve desenler işleyerek bebeğinin mendillerini süsler. Günümüzde bu geleneği devam ettiren anneler olmakla birlikte, bunu yapamayan anneler için çeşitli bezlerden üretilen, 5'li veya 10'lu paketler hâlinde satılan ağız mendilleri de bulunur.

Biri ağlandığında veya gözünü silmek istediğinde mendile ihtiyaç duyar. Ağlayan kişi gözyaşlarını mendille siler. Mendil ile gözyaşı arasındaki ilişki aynı zamanda sembolik bir ifade yoludur. Mendil ayrılığın, vedalaşmanın, gurbetin ve özlemin bir sembolüdür. Türkü ve manilerde mendilden söz edilirken mendilin bu işlevlerine sıkça yer verilir. Örneğin bir Adana manisinde mendilden şu şekilde söz edilir:

“Mendilim yeşe yeşe

Ben düştüm gurbet ele

Yedi mendil eskittim

Gözyaşı sile sile.” (Uğurlu, 2018: 557).

Gözyaşını silmenin dışında göze bir cisim kaçtığında da bu cismi çıkarmak için temiz bir mendilden yararlanılır. Ayrıca mendilin, gözyaşını silmede bir araç olarak kullanılması; etrafında birtakım inanışların gelişmesine sebep olmuştur. Darendede, gelin evden çıkıp da gelin arabasına binerken ağlayıp gözyaşını sildiği mendili yere atar. Islanmış mendili yanında götürürse evliliğinde huzurlu olmayacağına ve hep ağlayacağına inanılır (Uslu, 2004: 92).

Eskiden silme, temizleme ve kurulama amacıyla pamuklu bez mendiller kullanılmış ve birçok kişinin cebinde veya çantasında bu mendillerden bulunmuştur. Günümüzde ise bu mendillerin yerini fabrikalarda üretilen paketli kâğıt mendiller almıştır. Çeşitli firmaların ürettiği peçeteler, kâğıt ve ıslak mendiller insan yaşamına büyük kolaylıklar sağlar. Bazı kişiler, alışkanlıktan dolayı veya geleneği devam ettirmek isteyerek pamuklu bez mendiller kullansa da yıkama işlemi gerektirmemesi, kullandıktan sonra atılması, daha hijyenik olması vb. sebeplerden dolayı, günümüzde çok sayıda insan kâğıt mendilleri tercih eder.

1.2. Mendilin Örtü İşlevi

Mendil, örtü olarak Anadolu'da sıkça kullanılır. Bir şeyler yenilip içilirken tepsinin veya tabakların altına *sofra mendili* olarak adlandırılan örtüler serilir. Bunlar genellikle kare şeklindedir ve masa örtülerine göre daha küçüktür. *Derleme Sözlüğü*'nde de mendilin tanımı yapılırken mendilin bu işlevine değinilmiştir. Buna göre mendil: “1. Sofra yaygısı, sofrası, 2. Önlük, peştamal.” manalarına gelir (1993: 3160). Masalarda mendilin örtü

işleviyle sıkça karşılaşılır. Masal kahramanlarının açılınca içinde yiyeceklerin çıktığı sihirli, sofraya mendilleri vardır. Ayrıca çocukların beslenme çantalarına konulan ve yiyeceklerin altına serilen *beslenme mendilleri* bulunur. Mendil, önlük olarak genellikle bebeklerin beslenmesi esnasında kullanılır. Ek gıda dönemine geçmeleriyle birlikte bebeklerin yakalarına *önlük* veya *döşlük* adı verilen mendillerden takılır. Örtü vazifesi gören bu tür mendiller, çocukların üzerine yemek dökülüp elbiselerinin kirlenmesini engeller. Mendil gelinlerin ve damatların, sünnet olacak çocukların, askere gidecek gençlerin ellerine kına yakıldığında ellerini sarmaya yarayan bir örtü görevi görür. Ayrıca sünnet olacak çocuğun boynuna büyük bir mendil bağlanır, takılan para ve altınlar bu mendile iğnelenir (Uslu, 2004: 92). Çamlıhemşin’de gelinlerin başına *mandili* veya *büyük mendil* adı verilen örtülerden örtülür. Gelinlik aksesuarlarından biri olan mandililerle gelinin ağzı ve burnu kapatılır (Demirkıran, 2019: 398).

Şereflikoçhisar’da söz kesme töreninden sonra tatlılık âdeti yerine getirilir. Erkek tarafının getirdiği lokum, şeker, bisküvi vb. yiyecekler bir tepsi içine konular ve bunların üzeri bir mendil ile örtülür. Mendilin üzerine de yüzükler konular. İmam veya ağzı dualı birisi bunları okuyup dua eder. Gençlerin yüzükleri takıldıktan sonra mendil açılarak ikramlar yapılır (Ateş, 2010: 54).

İnsanların ihtiyaç duydukları nesnelere sıkça kullanması bu nesnelere etrafında çeşitli inanışlar gelişmesine sebep olmuştur. Bu durum mendilin örtü işlevinde de söz konusudur. Bolvadin’de sofraya mendili ulu orta her yere çırpılmaz. Sofra mendili ayakaltına çırpılırsa ev halkının fakirleşeceğine inanılır (Güldemir, 2008: 46). Mendil Hıdırellez’le ilgili uygulamalarda sıkça kullanılan nesnelere biridir. Gül dalına mendil bağlayarak dilek tutma birçok yerde uygulanan bir gelenektir. Erciş’te yılın bol ve bereketli geçmesi için madeni bir para veya şeker, nohut vb. yiyecekler Hıdırellez gecesi bir mendile sarılarak gül dalının kenarına bırakılır (Albayrak, 2006: 114).

1.3. Mendilin Kese, Bohça vb. İşlevi

Mendil içine çeşitli nesnelere konulduğu bir kese veya küçük torba vazifesi görür. Kıymetli eşyalar ve çeşitli yiyecekler mendil içinde taşınır. Mendil bu işlevi ile çeşitli yiyeceklerin ve nesnelere korunup muhafaza edilmesini sağlar ve bu yönüyle manilere de konu olmuştur:

“Dağlardan indim iniş

Mendilim dolu yemiş

Yâre saldım yememiş

Yer bize gelsin demiş.” (Güçyetmez, 1958: 22)

Evlilikle ilgili âdetlerde mendil, söz veya nişan yüzüğünü taşımada kullanılır. Maddi ve manevi değeri olan yüzük; dantelli ve işlenmiş ipek mendil içinde özenle taşınır. Artvin’de geline yüzük takmaya gidilirken kız

evine yalnızca ipek mendil içinde yüzük götürülür (Akman, 2002: 8). Siirt'te damadın yakın arkadaşları *mendil-i haten* adı verilen bir mendil hazırlarlar. Damat mendili olarak adlandırılan bu mendilin içine çerez, çikolata vb. yiyecekler konulur. Gerdek gecesi gelin ve damat mendil-i hateni açarak içindekileri yer (Taşpınar, 2006: 95).

2. Doğumla İlgili Âdetlerde Mendilin İşlevi

Mendil, bir bebeğin dünyaya gelmesinden büyüüp evlenmesine kadar olan süreçte ihtiyaçları doğrultusunda kullanılan; çeşitli merasimlerde, büyüsel işlemlerde ve âdetlerle yer alan bir eşyadır. Mendilin doğumla ilgili âdetlerde kullanımı üç noktada ele alınabilir.

2.1. Doğumla İlgili Büyüsel İşlemlerde Mendilin İşlevi

Mendilin kullanımında uğur ve uğursuzluk getirdiğine inanılan bazı pratikler vardır. Darende'de doğum sancısı çeken kadını ziyaret eden kişiler, mendil veya tülbentlerini hamile kadının yanında bırakarak sancının kendilerine geçmesini engellemeye çalışırlar (Uslu, 2004: 92). Albasmasına dair inanışlarda da mendille karşılaşılır. Albastının demirci ve ocaklardan korktuğuna inanılır ve albastıyı korkutmak için de demirci veya ocakların mendili kullanılır. Hatta lohusa kadınların odasına ocaklı adamların mendili veya takkesi konulur (İnan, 1972: 170). Gaziantep'te de albasmasından korunmak için lohusa kadınlar ocaklı birinin terli mendilini kırk gün üzerinde taşır (Çetin, 2016: 17). Büyüsel bir işlem olarak ocaklardan ve hocalardan alınan mendil, çocuğu koruyucu bir faktör olarak kullanılır. Ayrıca anne ve bebeği albasmasından korumak için bebeğin beşiğine, annenin de yastığına kırmızı bir mendil konulur (Yüksel, 2007: 122). Ayrıca lohusalıkta yüz beyaz mendille silinirse yüzün beyazlayacağına inanılır (Melikoğlu, 2018: 461).

Bu ritüellerin dışında çocuğun olması, düşüğün önlenmesi ve çeşitli çocuk hastalıklarının tedavisi için mendilin kullanıldığı büyüsel tedavi yöntemleri vardır. Bunlardan mendilin halk hekimliğinde kullanımıyla ilgili bölümde söz edilecektir.

2.2. Doğum ve Sonrasıyla İlgili Âdetlerde Mendilin Hediye İşlevi

Kütahya'da Balkan göçmenleri bebeğin doğumunu müjdeleyen kişiye hediye olarak mendil, havlu veya para verirler (İmren, 2009: 16, 41). Bu tür hediyeler bazı yörelerde doğum ebelerine de verilir. Doğumu yaptıran ebeye keten mendil hediye edilir. Ayrıca çocuğun adını okuyan hocaya içinde mendilin de olduğu bir paket hazırlanır (Korkusuz, 2019: 57, 88). Birçok yörede bebeğin kırkı çıktıktan sonra bebek, *kırk gezmesi* veya *kırk uçurması* adı verilen ziyarete götürülür. Ziyaret edilen kişiler bebeğe mendil, para, yumurta, un, vb. hediyeler verirler. Kocaeli'nde kırk gezmesi esnasında çocuğun kel olmaması için ziyaret edilen kişiler, bir mendil içine yumurta veya şeker sararak çocuğun kundağına iştirirler (Çetinbaş, 2022: 61).

Bolvadin’de dişi çıkan bebeğe *diş göllesi* adı verilen bir yiyecek pişirilir ve bu yiyecek komşulara dağıtılır. Komşular da bebeğe hediye olarak tabağın içine iki yumurta ve mendil koyarak tabağı geri iade ederler (Güldemir, 2008: 57). Beltir Türklerinde çocuk sık sık hastalandığında çocuğun isminin ağır geldiği düşünülerek ismi değiştirilir. Çocuğun ismini değiştiren kişiye hediye olarak mendil veya havlu verilir (Gençosman, 1975: 1). Tunceli Pertek’de çocuğun ilk saç kesileceği zaman çocuk berbere götürülür. Çocuğun babası saç kesen berbere mendil, çorap veya havlu hediye eder (Polatcan, 2006: 30). Bebeklere ve çocuklara verilen mendille onların ömür boyu mendil gibi temiz kalması temenni edilir. Ayrıca mendil, bayramlarda çocuklara verilen hediyeliklerden biridir. Eskiden Anadolu’nun büyük bir bölümünde yaygın olan bu âdet, günümüzde daha çok küçük yerleşim birimlerinde uygulanmaya devam eder. Büyükler, bayramlarda ellerini öpen küçük çocuklara tek başına mendil veya mendilin içine konulmuş para ve şeker verirler.

3. Askere Gitmede veya Göndermede Mendilin İşlevi

Askere giden gençlerin ellerine kına yakıldığında ellerine mendil sarılır. Mendil burada bir örtü görevi görür. Anadolu’da askere gidecek gençlere içinde para olan veya olmayan mendiller hediye edilir. Mendil büyüsel birtakım işlemler doğrultusunda da kullanılır. Askere gidecek gencin askere, sağlıklı gidip gelmesini dilemede mendilden yararlanılır. Konya Bozkır’da askere gidecek gencin eline bir mendil verilir. Askere giden genç, otobüse bindiğinde mendili uğur getirmesi için dışarı atar (Erdem, 2008: 52). Buna benzer bir ritüel Muğla’da da vardır. Muğla’da askere gidecek gençler, evin ahşap olan herhangi bir yerine mendil çivilerler. Askerden döndükten sonra da çivilenmiş mendili çıkarırlar (Önal, 2004: 140).

4. Evlilikle İlgili Âdetlerde Mendilin İşlevi

Mendil, Türk kültüründe özellikle evlilik çevresinde gelişen âdetlerde önemli bir yere sahiptir. Mendil, gelin çeyizlerinin en önemli eşyalarından biridir. Gelin çeyizlerine işlenmiş, nakışlı, oyalı, pullu rengârenk mendiller konulur. Sevenlerin, evlenecek gençlerin birbirleriyle olan iletişimi mendille sağlanır. Mendilin rengi, deseni kendi içinde bir mana taşır. Evlenme isteğinden, evlilikle ilgili kararı bildirmeye düğünün başından sonuna birçok hususta mendille ilgili uygulamalara rastlanır. Mendilin evlilikle ilgili âdetlerdeki işlevi on başlık altında değerlendirilebilir.

4.1. Kısmet Açmada Mendilin İşlevi

İzmir Tire’de evlenemeyen kızların kısmetlerinin açılması için *mendil uçurma geleneği* uygulanır. Kırk parça bez birleştirilip dikilerek bir mendil elde edilir ve bu mendil herhangi bir caminin minaresinden atılır. Atılan mendil açık bir şekilde yere düşerse kızın evleneceğine, açılmadan kapalı bir biçimde düşerse de kızın bir müddet daha evlenemeyeceğine inanılır

(Aydınoğlu, 2005: 76). Kayseri’de kısmeti kapalı olan kızlar Cuma salası verilirken önceden hazırladıkları bir mendili, cami görevlisine doğru salları ve daha sonra bu mendili saklarlar. Çorum’da da aynı uygulama Cuma ezanı okunurken yapılır (Kalafat, 2009: 40-41). Erciş’te de Cuma sala verilirken bir çeşme açılıp niyet edilir, kime niyet edilmişse o kişiye ait bir mendil sala boyunca sallanır. Bu esnada “salladım salaya sığındım Mevla’ya, at beni gelecek cumaya” denilir. Kişinin bu şekilde niyetine ulaşacağına inanılır (Albayrak, 2006: 100). Sivas Divriđi’de evlenmek isteyip de evlenemeyen genç kızlar, Hüseyin Gazi’nin bıraktığına inanılan ve Yel Hüseyin adı verilen bir çalıya dileklerini dileyerek mendil bağlarlar. Sonrasında ziyarete gelen erkekler, buradaki herhangi bir mendili alırlar. Aldıkları mendilin kime ait olduğunu bilmeden mendilin sahibi olan kızla evleneceklerini düşünürler (Özen, 1991: 118-119). Niğde’de söz kesildikten sonra erkek tarafından birileri bir mendilin içinde şeker getirerek dağıtırlar, mendil içindeki şekeri, özellikle evlenemeyen genç kızlar yerler (Koşay, 1994: 90). Alanya’da evlenmek isteyip de evlenemeyen ve kısmeti kapalı olan kızlar, Hıdırellez gecesi kırmızı renkli bir mendili bohça hâline getirerek bunu gül dalına asarlar ve Hızır Aleyhisselam’ın mendili açması için dua ederler. Sabah uyandıklarında eğer mendilin düğümü çözülmüşse kısmetlerinin açılıp evleneceklerine inanırlar (Ünalın, 2022: 184).

4.2. Sevgiyi Göstermede ve Sevenler Arasındaki İletişimi Sağlamada Mendilin İşlevi

Mendil sevgililerin birbirlerine aşklarını, sevgilerini ifade etme yoludur. Sevgiliye verilen mendil, sevginin karşılıksız olmadığını gösterir ve sevenler arasında bir iletişim aracı işlevi görür. Sevgiliye gönderilen sarı mendil onun için sararıp solduğunu, kırmızı mendil yanıp tutuştuğunu, beyaz mendil de evlenmek istediğini bildirir (URL-1). Sevgili için işlenen mendil, ona verilen değeri ve ona duyulan sevgiyi göstermenin bir yoludur. Bu sebepten genç kızlar sözlü oldukları delikanlılara işlenmiş mendil hediye ederler ve delikanlılar da evlenene kadar bu mendili saklarlar (Artun, 2005: 145). Denizli’nin Çal İlçesi’nde gelin kızlar kendi elleriyle *pullu yağlık* adı verilen mendilleri işleyerek bunları nişanlılarına hediye ederler (Kacar, 2019: 238).

4.3. Evlenecek Kişiyi Belirlemede Mendilin İşlevi

Mendil görücü usulü evlenmelerde birden fazla görücüsü olan kızların gelen görücülerden tercih ettiğini bildirmede kullanılan bir araçtır. Manavgat’ta birden fazla talibi olan genç kızlara mendil sunularak kızın istediği kişiyi bildirmesi istenir. Kızın taliplerinin isimleri mendillere ayrı ayrı yazılır. Kız istediği kişinin isminin olduğu mendili seçerek isteğini ailesine bildirmiş olur (Şimşek, 2013: 322). Eskiden Alanya’da da görücü belirleme işi mendil seçerek yapılmıştır. Her görücü için bir renk mendil belirlenmiş ve kız istediği kişinin rengine ait mendili seçmiştir (Ünalın, 2022: 189).

4.4. Mendilin Davetiye İşlevi

Mendil, nişan veya düğün gününü duyurmada bir davetiye işlevi görür. Nişanlarda ve düğünlerde davetiye yerine düğüne davet edilecek kişilere mendil, çorap, kibrit vb. hediyeler gönderilir ve bu şekilde eş, dost ve yakın akrabalar düğüne çağrılır. Beyşehir'in köylerinde gençler, akraba ve komşulara içinde lokum olan mendillerden vererek onları nişana davet ederler (Samancı, 2008: 11). Davetiyeyi alan kişiler de haberi getirenlere çeşitli hediyeler verirler. Söz konusu bu hediyelerden biri de mendildir.

4.5. Mendilin Söz/Nişan İşlevi

Mendil evlilik merasimlerinde bir söz/nişan işlevi görür. Sevenlerin birbirlerine veya karşı cinse verdikleri mendiller bir söz niteliği taşır. Genç bir kıza verilen mendil, onunla evlenme isteğinin sembolik bir ifadesidir. Genç kızların delikanlılara verdikleri mendiller de onların evliliği kabul ettiklerine dair bir çeşit beyanname'dir. Altaylarda kız sevdiği delikanlıya mendil vererek evliliğe razı olduğunu bildirir (İnan, 1972: 166). Yakutlarda da evlenmek isteyen erkekler, eş adayı olarak gördükleri kızın başına mendil koyarak ona evlenme isteğinde bulunurlar. Kızlar da mendili kabul ederek rızası olduklarını gösterirler (İnan, 1987: 348). Diyarbakır'ın Lice ve Dicle ilçelerinde genç kızlar, bir aracı vasıtasıyla evlenmek istedikleri gençlere isimlerinin baş harflerinin veya kalplerin işlendiği beyaz ve kırmızı mendilleri gönderirler. Erkekler de bu mendillere karşılık olarak genç kızlara tesbihlerini iletirler. Bingöl'de de evlenmek isteyen genç kızlar sevdikleri erkeğe yemenilerini yollarlar. Eğer delikanlı da bu konuda olumlu düşünüyor yani kızla evlenmeyi istiyorlarsa kızın yemenisini mendilinin içine koyarak geri gönderir. Doğu Anadolu'nun bazı şehirlerinde de genç kız beğendiği gence beyaz bir mendil içinde tarağını, yüzüğünü veya herhangi bir özel eşyasını yollar. Delikanlı da kızla evlenmek isterse durumu ailesine bildirir ve kızı istetir (Cihan, 2005: 560-562). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere mendil, gençlerin birbirlerine olan sevgilerini ve evlenme isteklerini iletmede kullandıkları sembolik bir nesnedir.

Anadolu'da görücülük olarak adlandırılan gelenekte kız ve erkek tarafına gönderilen mendiller de aynı işlevi görür. Mendil bireyler arasında iletişimi sağlamada sembolik bir özellik gösterir. Özellikle kız tarafı, erkek tarafına yolladığı mendille evlilik kararlarında olumlu olduğunu bildirir. Bu uygulamalarda mendil, bir söz yüzüğü gibidir. Evlilik öncesi anlaşma niteliği taşıyan söz, mendille bir nevi tescillenmiş olur. Safranbolu'da kız tarafı kızı vermeye razı olduğunda erkek tarafına mendil gönderir (Savaş, 2007: 34). Mendil, kızın evlenmeyi kabul ettiğine bir işarettir. Kütahya'daki Balkan göçmenleri kız isteme işleminden sonra kızı isteyen genci münasip görmüşlerse kızın babası dünürçülere *söz mendili* adı verilen etrafı pullarla ve oyalarla işlenmiş renkli bir mendil verir. Bu şekilde söz kesme işlemi gerçekleştirilir. Ertesi günü damadın yakınları söz mendiline karşılık olarak gelin adına çeşitli hediyeler getirir (İmren, 2009: 30). Alanya'da söz

kesildikten sonra damadın babası *uğur parası* olarak geline bir miktar para verir. Kızın babası damadın babasının verdiği parayı bir mendilin içine koyup düğüm atarak erkek tarafına iade eder. Mendil düğümleme geleneği Alanya'da *mahrma tüyme* olarak da adlandırılır ve mahrama tüymelenerek söz kesilmiş olur. Buradaki *mahrma* kelimesi de mendil veya havlu anlamına gelir. Kız tarafı mahramayı isterse veya erkek tarafı mahramayı geri gönderirse söz bozular (Ünalın, 2022: 191). Bursa'da kız isteme *mendil alma* olarak adlandırılır, kız verildiğinde oğlan evi kız evinden mendil alır ve damat aldığı mendil karşılığında bahşış verir (Taş, 2008: 55). Bandırma'da da kız istemeye gidilecek günün belirlenmesine *mendil alma* adı verilir. Kız evi, oğlan evine mendil vererek kızı verdiklerini bildirir (Işkın, 2020: 161). Bahşi yürükleri arasında da mendil ucu bağlama geleneği vardır. Bu uygulama da söz niteliği taşır ve mendil ucu bağlanan kızın çok geçmeden düğünü yapılır (Nas, 2018: 416-417).

Söz kesildikten sonra damada verilen veya davetlilere dağıtılan mendil, söz kesme olayının gerçekleştiğini gösterir. Aydın'da söz kesildikten sonra davetlilere birer mendil dağıtılır. Bu şekilde kızın başının bağlandığı gösterilir. Manisa'da da söz kesilince oğlan evine bir mendil ve bir sürahi şerbet verilir. Kütahya'da da kız istenildikten sonra damada, isminin baş harfinin işli olduğu bir mendil yollar (Çınar, 2019: 60-61).

4.6. Bayrak Dikme Geleneğinde Mendilin İşlevi

Anadolu'da düğünlerde, düğün evinin çatısına veya balkonuna asılan ve *bayrak dikme* olarak adlandırılan bir gelenek vardır. Bayrak direğine genellikle elma, nar ve kuş tüyü takılır. Bununla birlikte bazı yörelerde bayrak direğinin ucuna mendil de bağlanır. Tokat'ta yaşayan Karaçay toplulukları, düğünlerde Türk bayrağının ucuna iki mendil bağlarlar (Çinpolat, 2009: 69). Buradaki iki mendilden biri gelini, diğeri de damadı temsil eder. Ayrıca ucunda mendilin bağlı olduğu bayrak direğiyle evin, düğün evi olduğu işaret edilir.

4.7. Evlilikle İlgili Büyüsel İşlemlerde Mendilin İşlevi

Evlilikle ilgili âdetlerde özellikle dinî nikâh kıyılırken mendille ilgili çeşitli inanışlar gelişmiştir. Bunların bir kısmı büyüsel bir özellik gösterir. Özellikle mendilin düğümlemesine dair olumlu ve olumsuz inanışlar mevcuttur. Afyonkarahisar'da gelin ve damadın dinî nikâhı kıyılırken herhangi birisi mendil düğümlerse erkeğin basiretinin bağlanacağına inanılır (Özkan, 2001: 333). Bu nedenle Anadolu'nun bazı şehirlerinde dinî nikâh kıyılırken imam eline aldığı bir mendili düğümler ve damadın bağlanmasını engeller. Nikâh bittikten sonra da düğümü açar (Örnek, 2000: 204). Adana'da da gelin ve damadın bağlanmaması, bağlıysa da çözülmesi için dinî nikâh yapılırken gelin ve damat bir mendili üç kez düğümleyip çözer (Akyol, 2006: 97). Alanya'da da nikâh esnasında mendil bükülürse gelin ve damat arasında bir bağ olacağına inanılır (Ünalın, 2022: 205). Hakaslarda gelin evden ayrılmadan önce düğün için kesilen kurbanın sağ ön bacak

kemiği kaynatılıp beyaz bir mendile sarılarak üç kez kızın saçına sürülür. O esnada kızın annesi kıza: “Saçların dizlerinden uzun olsun, örgülerin bu bacak kemiğinden kalın olsun” diyerek dua eder (Lvova vd., 2013: 52). Artvin’de de uğursuzluk getirir düşüncesiyle gelin yüzüğünün taşındığı mendil düğümlemez (Akman, 2002: 8).

4.8. Gelin Almada ve İndirmede Mendilin İşlevi

Anadolu’daki düğünlerde gelinin kaynanası veya damadın ailesinden herhangi biri; düğün konvoyunun önüne gelir, elindeki mendili sallar ve gelinin geldiğini komşu ve akrabalara bildirir. Ayrıca gelin gezdirilirken düğün konvoyundaki kişiler, ellerindeki mendilleri pencereden dışarı sallayarak gelini aldıklarını işaret ederler. Tunceli’de gelini indirme esnasında gelinin başına *elma atma töreni* yapılır. Damat gelinin başına elma atma törenini gerçekleştirirken ağzını bir mendille kapatır. Mendil ile ağız kapatma sembolik olarak yapılır. Gelin ve damadın arasında ne geçerse geçsin bunun sır olacağı, dile gelecek doğru ve yanlış her şeyin muhafaza edileceği temsil edilir (Taş, 2019: 328). Ankara ve Yozgat’ta da gelinin başı bağlanırken ağız sembolik olarak bir mendille kapatılır ve “bu yaşmak Halep’ten gelmiş, getirin vurun gelinin ağzına, duyduğunu demesin erine” denilerek geline öğütte bulunulur (URL-1). İç Anadolu’nun bazı şehirlerinde de gelin, oğlan evine indirilirken kapı eşiğine mendil atılarak gelinin terbiyesine bakılır (Şenesen, 2015: 556). Rize Çamlıhemşin’de gelin indirildiğinde gelinin kucağına bir erkek çocuğu verilir. Gelin bu çocuğun parmağına beyaz bir mendil bağlar. Gelin bu beyaz mendille çocuğun bahtının açık olmasını temenni eder (Demirkıran, 2019: 407-408).

Afyonkarahisar’da gelin almaya gidildiğinde evliliğin bereketli olması için gelinin kaynanası bir mendilin içinde gelinin arkasından para atar (Özkan, 2001: 333). Sivas’ta da damat yüksek bir yere çıkarak içinde para ve çerez olan mendili gelinin başından çıkararak (Kılıç, 2012: 35). Saçı geleneğinin bir örneğini teşkil eden bu tür ritüellerde mendil bir araç işlevi görür.

4.9. Kına Gecelerinde Mendilin İşlevi

Kına gecelerinde gelin ve damadın eline kına yakıldığında ellerine kırmızı bir mendil sarılır. Kırmızı mendil sarılmasının sebebi gelin ve damadı nazardan ve kötü ruhlardan korumak içindir. Bazı yörelerde de gelin, eşinin evine alıyla girip kefeniyle çıksın, diye düşünülerek gelinin bir eline kırmızı bir eline de beyaz mendil bağlanır (URL-2). Tunceli’de gelinin ellerine ve ayaklarına, damadın avucuna ve sağdıcın da serçe parmağına kına sürülür. Kına sürüldükten sonra eller ve ayaklar beyaz bir mendille sarılır (Taş, 2019: 187-188). Van Erciş’te kınanın üzerine sarılan mendil yıkanmaz, yıkanırsa gelinin üzerine kuma geleceğine inanılır (Albayrak, 2006: 66).

4.10. Evlilik Âdetlerinde Mendilin Hediye İşlevi

Evlilikle ilgili âdetlerde, kız istemeden/ görücü gitmeden düğünün sonunda el öpmeye varıncaya kadar evliliğin birçok aşamasında

hediyeleşme vardır. Mendil geline, damada, kız ve erkek tarafının yakınlarına verilecek hediyeler arasında yer alır. Gelin ve damat bohçalarının içine diğer hediyelerle birlikte isme özel işlenmiş, süslü mendiller konulur. Kütahya'da Balkan göçmenleri yaptıkları düğünlerde düğün eğlenceleri düzenlerler ve erkekler kendi aralarında çeşitli yarışlar yaparlar. Yarışları kazananlara gömlek, mendil veya havlu hediye ederler (İmren, 2009: 16, 41). Karaçay toplulukları söz kesildikten on beş gün sonra kız evine *on beşine* giderler. Bu ziyarette kız tarafının delikanlıları erkek tarafından gelen genç kızlara *hoş geldiniz hediyesi* olarak mendil verirler (Çinpolat, 2009: 65). Kayseri Develi'de gelinin kucağına erkek çocuğu verilir. Gelin de çocuğa hediye olarak para veya mendil verir (Doğan, 2010: 14). Anadolu düğünlerinde önceden gelini taşıyacak ata renkli mendiller bağlanıyorken günümüzde bunun yerini gelin arabaları almıştır. Kız tarafı, gelin arabasına ve erkek tarafının araçlarına takılması için oğlan evine mendil, tülbent veya havlu hediye eder (Kıyak, 2005: 40). Bandırma'da gençler düğünlerde keşkek döverler. Keşkek döven gençlere de hediye olarak birer mendil verilir (Işkın, 2020: 157). Manavgat'ta da bayrak dikimi esnasında ilk ateş edene veya en çok tüfeği atana düğün sahibi mendil veya mendil içinde para hediye eder (Şimşek, 2013: 340). Alanya'da kız evi, gelinin kınasını yakan kınacılar has ipekten dokunmuş birer mendil vererek onları uğurlar. Sağdıçlara ve berbere verilmesi için de gelin bohçasının içine ipek mendiller koyar. Ayrıca gelinin annesi düğünlerde bayrakçıya, sürücüye ve davulcuya ipek mendil dağıtır (Ünalın, 2022: 198-203). Pertek'te düğünden sonra gelin görmeye gidilir. Gelin, ziyarete gelen misafirlere hediye olarak mendil veya tülbent verir (Polatcan, 2006: 30). Afyonkarahisar'da gelinin ailesi, düğünden sonraki ilk cuma günü gelin ve damadı yemeğe çağırır, gelin ve damat davete giderken mendil dağıtır (Balaban, 2006: 99).

5. Ölüm Âdetlerinde Mendilin İşlevi

Mendil ölüm anından ölünün defnedilmesinden sonraki işlemlere ölümle ilgili birçok uygulamada kullanılan bir eşyadır. Bu konuda mendilin işlevi dört gruba ayrılır:

5. 1. Ölüm Anında Mendilin İşlevi

Ölüm anında hasta, son nefesini verirken uzakta olup gelemeyenler mendillerini gönderirler. Gönderilen mendil, can çekişen kişinin yanına konularak bu şekilde merhumun hasretlik duygusunun dineceğine ve son nefesini rahat vereceğine inanılır (Gezer, 2011: 47). Ayrıca ölüm anında merhuma su içirilemezse ıslak bir mendille merhumun dudakları ıslatılır. Bu şekilde şeytanın merhumu kandırması engellenir. Tokat'ın Küçükçekmece İlçesi'nde ölümü yaklaşan hastaların ölümünün kolay olması için can çekişen hastaya ait bir mendil herhangi bir türbeye bırakılır. Ayrıca hastaya ait olan herhangi bir eşya veya mendil türbe yakınındaki bir çeşmeye veya suya atılır. Şayet mendil dibe çökerse kişinin yakın zamanda öleceğine kanaat

getirilir (Şahin, 2017: 101). Ordu’da bir kişi öldüğünde parmakları mendille bağlanır (Sırtbaş, 2016: 75).

5.2. İskat İşlemlerinde Mendilin İşlevi

Mendil merhumun ıskatı işlemlerinde de kullanılmaktadır. Siirt’te ölünün günahlarına kefarete olması için cenazeye katılanlar arasında para toplanır. Önceden hazırlanan mendil, bu kişilerin arasında tek tek dolaştırılır (Taşpınar, 2006: 99). Aynı uygulama Baskil’de de vardır. Baskil’de içinde para olan mendil, elden ele verilir ve kişiler bu esnada “aldım kabul ettim” der. İslat işlemi bittikten sonra da orada bulunanlar mendil içindeki parayı paylaşırlar (Kıyak, 2005: 50). Konya Bozkır’da ıskat işlemi esnasında mendilin içine parayla birlikte bir miktar metal eşya konulur. Bunun nedeni de kişinin namaz borcu çoksa bunun parayla miktarı çok olacağı için metal bir eşya ile namaz borcu dengelenmeye çalışılır (Erdem, 2008: 43).

5.3. Merhuma Dair Bilgi Vermede Mendilin İşlevi

Ölüm geleneklerinde mendil, vefat eden kişinin cinsiyetine ve yaşına dair fikir edinmede önemli bir rol oynar. Merhumun yaşına ve cinsiyetine bağlı olarak tabutun üzerine, mezar taşına veya tahtasına farklı renklerde ve şekillerde mendiller konulur. Safranbolu’da erkeğe ait cenazelerde tabutun başına şapka veya mendil yerleştirilir (Savaş, 2007: 40). Balıkesir’de vefat eden genç kız veya erkeğin mezarı başındaki tahtaya renkli mendiller bağlanır. Bu mendilleri görenler vefat edenin genç olduğunu anlar. Tahtacı yürüklerinde de vefat eden kişinin mendillerinden ve kefeninde parçalar kesilerek bunlar bir yün ipe bağlanır. Bu ip de ölünün mezarı başındaki tahtaya sarılır (Örnek, 1971: 70,73). Aydın Nazilli’de de cenaze mezarlığa götürülürken önde cenazenin bayrağı taşınır eğer ölen erkekse söz konusu bu bayrak mendillerden yapılıdır (Çatık, 2013: 46). Zile’de de cenaze taşınırken önde biri eline bir söğüt dalı alarak cenazeyi taşır. Erkeklerin cenazelerinde bu dala mendil bağlanır (Sezmiş, 2018: 67). Benzer uygulama Kırgızistan’ın bazı köylerinde de vardır. Bu köylerde cenaze evine gelen erkeklere mendil, kadınlara da *maylık* adı verilen yağlık bezi verilir ve bu kişiler ellerindeki mendillere üç kez dua okur (Özer, 2022: 49). Azerbaycan’da da eşi vefat eden kadınlar *kara yağlık* takarlar. Bununla ilgili olarak da halk arasında kara yaylık kalasan, diye de bir tabir bulunur (Kadirzade, 2005: 91). Türkmenistan’da yakınları vefat ettiklerinde kadınlar ellerinde beyaz mendil taşırlar. Çevredekiler kadının elindeki mendilden onun bir yakınının vefat ettiğini anlarlar (Meredov, 2021: 56).

5.4. Ölüm Âdetlerinde Mendilin Hediye İşlevi

Mendilin hediye olarak verilmesi ölüm âdetlerinde de görülür. Urfa’da cenazenin kırkıncı gününden sonra merhumun ailesi mendil, çorap vb. hediyelikler göndererek komşuları hamama davet eder (Örnek, 2000: 225). Sivas’ta cenaze sahiplerine çeşitli yiyeceklerin yanı sıra mendil, havlu vb.

nesneler götürülür (Örnek, 1971: 86). Silifke’de ağıt söyleyen ağıtçı kadınlara hediye olarak mendil verilir (Çıblak 2005: 206).

Bu işlevlerinin yanı sıra mendil bazı bölgelerde taziye ziyaretleri esnasında ve sonrasında da kullanılır. Kocaeli’nde kadınlar taziye evinden dönerken “gözyaşını su alıp götürür diye çeşmede mendillerinden su akıtıp eve girerler.” (Çetinbaş, 2022: 102).

6. Ramazan Geleneklerinde Mendilin İşlevi

Mendil bazı yörelerde Ramazan geleneklerinin önemli bir parçasıdır. Kocaeli’nde Ramazan aylarında davulcular, davul çaldıkları kapılara mendil çubukları verirler. Bunun karşılığında da *mendil parası* adı verilen bahşişlerden alırlar. Ayrıca bazı davulcular gezdikleri evlere üzerinde çivi çakılı sopalar uzatırlar. Ev sahipleri de bu sopaların ucuna mendil, havlu vb. hediyeler veya para asarlar. Bu da yine halk arasında *mendil parası* olarak isimlendirilir (Altun, 2008: 192-193).

7. Halk Hekimliği Uygulamalarında Mendilin İşlevi

Köroğlu destanının Türkmen varyantında mendilin iyileştirici bir *em* olarak kullanıldığı görülür. Şir Hüda Köroğlu’nun düğününde, Ağayunus Peri’ye bir mendil verir ve “ne zaman ağır yaralı olsa yaralarını yıkayıp, temizleyip bu mendille silip sürsen, Göroğlu bir defa ölümden kurtulur.” der. Bunun üzerine Köroğlu yaralandığında Ağayunus Peri mendili çıkararak Köroğlu’nun vücudunu siler ve onu tedavi eder (Asker, 2020: 46). Birçok hikâyede sağaltıcı olarak görülen Lokman Hekim, uyguladığı halk hekimliği tedavilerinde zaman zaman mendilden yararlanır. Hikâyelerden birinde intihar eden gençlerden birini temiz bir mendille, diğerini de kirli bir mendille tedavi eder (Dağ, 2020: 117). Dede Korkut hikâyelerinden Bamsı Beyrek Boyu’nda Bamsı Beyrek’in babası Bay Püre Bey’in ağlamaktan kör olan gözleri Bamsı Bey’in kanlı mendilini sürünce açılır (Ergin, 1989: 91). Mardin Midyat’ta ay tutulması esnasında dışarıya atılan ipek mendil, aydaş çocukların tedavisinde kullanılır (Uygur, 2008: 41).

Mendil, hastalıklara şifa bulmak ve çocuk sahibi olmak isteyenlerin türbelere, yatırlara, su, ağaç vb. ziyaret yerlerine bağladıkları önemli nesnelere biridir. Ziyareti yapan kişiye veya hastaya ait bir mendil; ziyaret yerinin etrafındaki demirlere, çalılara vb. yerlere bağlanır. Burada mendil, tıpkı ziyaret yerlerine bağlanan bez, ip, kurdele, saç vb. nesnelere gibi ziyaret yerindeki evliya ile kişi arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olarak görülür. Aynı zamanda mendil, söz konusu bu nesnelere gibi Türk kültüründeki adak çeşitlerinden biridir. Tuva Türkleri de kutsal kabul ettikleri ağaçlara elbiselerinden veya mendillerinden kopardıkları parçalardan bağlarlar (Erten, 2020: 191). Gaziantep’teki bazı ziyaret yerlerinde düşük yapan kadınlara okumuş mendil verilir. Söz konusu bu ziyaret yerlerinden biri de Şeyh Ali Türbesi’dir. Düşük yapan kadınlar Şeyh Ali Türbesi’nden aldıkları mendili üzerinde taşırlar. Ayrıca Gaziantep’te bebeğin düşmesini önlemek

için düşük yapan kadın; nefesi, teri iyi gelen bir zatın terli mendilini doğuma kadar üzerinde taşır (Yüksel, 2007: 66).

Afyon Bolvadin’de *Kızlar Evcigi* olarak adlandırılan bir ziyaret yeri vardır. Sürekli hastalanan, ateşlenen çocuklar ziyaretin olduğu yerdeki oyuğa getirilir. Hasta çocuğun şifa bulması için çocuk bir müddet burada yatırılır, yüzü ve rahatsız olduğu yerleri bir mendille silinerek mendil oyuğa bırakılır. Bütün hastalıklarının mendile geçeceği ve çocuğun bu şekilde şifa bulacağına inanılır (Güldemir, 2008: 102). Sivas’ın Ulaş İlçesi’nde doğumu zor geçen kadınların doğumunu kolaylaştırmak için hamile kadının mendili köyün çobanına verilir. Çoban, *Evliya Tepesi* denilen ziyaret yerini dua ederek yedi kez dolandırır. Daha sonra kendisine verilen mendili doğum sancısı olan kadına teslim eder. Gagavuz Türkleri göbeği düşen hastayı tedavi ederken tedavi eden kişi, baş parmağını mendille sararak hastanın göbeğine bastırır (Erten, 2020: 97,98, 160). Şereflikoçhisar’da da genç kızların tanımadığı bir erkeğin mendilini yüzüne sürdüğünde yüzlerindeki sivilcelerden kurtulacağına inanılır (Ateş, 2010: 93).

8. Oyunlarda Mendilin İşlevi

Mendil gerek çocuk oyunlarında gerekse Anadolu seyirlik oyunlarında kullanılan malzemelerden biridir. Anadolu’da mendille oynanan çok çeşitli oyunlar vardır. Bazı şehirlerde düğün esnasında mendil kaçırma oyunu oynanır. Gelin oğlan evine götürülürken kendine güvenen gençlerden biri gelin arabasına yaklaşarak gelinin işlediği mendili alıp kaçıtır. Mendili, bu kişiden kim alır da damada götürürse damat alan kişiye bir koç verir (Erdentuğ, 1977: 83). Bayburt’ta erkek sağdıç gecelerinde oynanan *sivdi sivdi* oyununda mendili erkekler bacaklarının altında sürekli dolaştırırlar. Ebe bu mendilin kimde olduğunu bulduğunda o kişinin ismini söyler ve mendil eğer o kişide ise o kişi ebe olur (Yıldızoğlu, 2019: 142). Çocuklar arasında yaygın olarak oynanan *mendil kapmaca* ve *yağ satarım bal satarım* oyunlarında da en önemli malzeme mendildir. Genellikle kız çocuklarının oynadığı ve “mendilim köşe köşe bizden size kim düşe” tekerlemesiyle bilinen oyunda mendil sadece oyun içindeki bir tekerlemede geçer. Mendil, çocuk oyunlarında ve geleneksel Türk tiyatrosunda kullanılan bir araç olmasının yanı sıra Türk meddahlık geleneğinde meddahların kullandığı önemli aksesuarlardan da biridir. Meddah, boynuna doladığı veya omuzuna attığı mendili çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanır. Mendille terini siler veya mendilden kendisine çeşitli başlıklar yapar. Ayrıca mendili kullanarak sesleri ve şiveleri taklit eder (Sağlam, 2008: 16). Özellikle düğünlerde halay çekilirken halay başı olarak adlandırılan kişi, eline bir mendil alarak halay boyunca mendili sallar.

9. Masalarda Mendilin İşlevi

Masalarda mendilin birkaç işlevi birden vardır. Bazı mendiller sihirli veya büyülüdür. Mendil özellikle Keloğlan masalarında sofraya örtüsü işlevi görür. Keloğlan masalarında Keloğlan’ın “açıl” demesiyle içinden çeşitli

yiyeceklerin çıktığı sihirli mendiller vardır. Örneğin *Yılan Kız* masalında Keloğlan'ın padişah'tan aldığı mendile "açıl" demesi üzerine mendilden çeşitli yiyecekler saçılır (Göde, 2011: 255). *Keloğlan'ın Tokmağı* masalında da Keloğlan mendile "açıl mendilim açıl" der ve mendilden çeşit çeşit yemekler çıkar (Tezel, 2009: 519, akt. Erdoğan, 2020: 38). Ayrıca mendil kahramana yol gösteren, müşkül durumda ona yardımcı olan bir araçtır. *Altın Saçlı Kızla Sırma Saçlı Oğlan* masalında masal kahramanının karşısına çıkan bir derviş, ona yolunu tamamlayabilmesi için büyüdü bir mendil verir (Kumartaşhoğlu, 2006: 246, akt. Erdoğan, 2020: 107).

Masalarda bazı nesnelere mendile dönüşürken, mendil de başka nesnelere dönüşebilmektedir. *Üç Karpuz Güzeli* masalında mendil yere atılınca bir servi ağacına dönüşür. Ayrıca aynı masalda suyun üzerindeki gül yaprakları, bir mendile dönüşür. (Seyidoğlu, 1975: 297, akt. Erdoğan, 2020: 71). Masalarda bir şeyin doğruluğunu ispatlamak veya yaşanan bir hadiseyi hatırlatmak için mendil kullanılır. Mendil kahramana ait özel eşyalardan biridir. Ayrıca masal kahramanları uzun süren bir ayrılık yaşayacaklarında birbirlerini tanımak için karşılıklı mendiller verirler. Örneğin, *Hub Yârim* adlı masalda gergef işlerken kuş gelir, kızın bileziğini ve mendilini alıp gider. Kız onu bir mağarada bulur. Kuş esvabından çıkmış yakışıklı bir oğlan olmuştur. Mendil ve bilezik de yanındadır. Mendil ve bilezik aradığı kuşu bulduğunun delilidir. Masalarda mendilin bir örtü veya torba olarak da kullanıldığı da görülür. *Gül ile Seyda* adlı masalda, erkek sevdiği kıza tepside elma gönderirken elmaların üstünü mendille örter. Aynı zamanda mendil, para vb. değerli eşyaların konulduğu bir nesnedir. *Tuz Kadar Sevgi* adlı masalda mendil içine yiyecek ve para konulan bir nesnedir. Mendil masalarda eş seçimini belirtmek için de kullanılır. Masal kahramanları seçtikleri erkeklere mendillerini atarlar. Mendil birçok masalda sevgiliye verilen bir yadigar ve sevginin ölçüsünü göstermede kullanılan bir objedir. Ayrıca mendil kahramanlar arasındaki iletişimi sağlayan sembolik unsurlardan biridir. *Şahmaran Padişahının Oğlu* adlı masalda Şahmaran padişahının oğluna âşık olan kız, ona haber gönderir. Şahmaran padişahının oğlu cevap mektubunun içine bir mendil koyarak ağlamaktan o mendili çürütse de onunla evlenmeyeceğini bildirir. Bazı masalarda masal kahramanlarının yaraları mendille sarılır. Örneğin *Fatmacık* adlı masalda, padişahın oğlu elma soyarken parmağını kesen Fatmacık'ın parmağını, kendi mendiliyle bağlar. Padişah ve üç kızı masallarında, babası uzak diyarlara giden kızlarından en küçüğü, gelirken getirmesi için babasından bir mendil ister (Küçük Güneş, 2022: 121-124). Mendillin masalardaki fonksiyonu çeşitli olduğu kadar fonksiyonlarına dair örnekleri de çok fazladır.

10. Menkıbelerde Mendil

Menkıbelerde mendil velilerin birbirlerine üstünlük göstermek ve veliliğini ispatlamak için kullandığı araçlardan biri olmuştur. Anadolu'da anlatılan efsanelerde dağda yaşayan veli, şehirdeki kardeşine veya

arkadaşına giderken ona hediye olarak mendil içinde süt, su veya kar götürür. Şehirde yaşayan velini de kardeşini ya da arkadaşını uğurlarken mangaldan içine köz koyduğu mendili ona hediye eder. Közün, mendili veya mendili tutan eli yakması gerekirken hediyeyi veren velinin kerameti sayesinde mendilin yanmadığı görülür. Diğer taraftan nefsiyle imtihan olan veli; mendilindeki karın erimeye başlamasıyla, sütün veya suyun damlamasıyla imtihanı kaybeder (Demirtaş, 2019: 128).

“Abdülvahap mendiline kar, Sultan Carullah ise ateş koru koyar. Her iki mendili de tavana asarlar. Aradan kısa bir zaman geçince, tavandan su damlamaya başlar. Ateş koru bulunan mendil ise yanmadan olduğu gibi durur. Bunun üzerine Sultan Carullah, Abdülvahap’a şöyle der: ‘Kardeşim, gördün ki, senin mendilindeki kar eriyerek su oldu. Bu senin sabırsız olduğuna delildir. Benim mendilim ise, ateş koru olduğu hâlde yanmadı. Sen sabırsızsın, sen öldüğün zaman seni yüksekçe bir tepenin üzerine defnetsinler ki, kimse rahatsız etmesin. Sana hastaları getirsinler ve şifa bulsunlar. Beni ise herkesin uğrağı olan bir yere defnetsinler, bana da eğlenmek ve şenlik etmek için gelsinler.’” (Kavas, 1984: 103, akt. Güldemir, 2008: 97).

Bu menkıbede; Abdülvahap’a ait mendile konulan karın erimesi, Sultan Carullah’a ait mendile konulan ateş korunun ise mendili yakmaması her iki evliyanın mendil vasıtasıyla yapılan imtihanını ortaya koyar. Merzifon’da Piri Baba hakkında anlatılan bir menkıbede de evliyaların mendil vasıtasıyla sınanması söz konusudur:

“Osmancık dağlarında koyunlarıyla yaşayan Çoban Baba, bir gün kardeşi olan Piri Baba’yı ziyarete gitmek ister. Gitmeden önce, bir mendile süt sağıp mendilin uçlarını bağlar ve Piri Baba’nın yanına gelir. Çoban Baba mendili bir çiviye asar. Piri Baba ermişliğinin yanı sıra hayatını devam ettirebilmesi için ayakkabı tamirciliği ile de uğraşmaktadır. Piri Baba kardeşi Çoban Baba ile dükkânında sohbet ederken bir bayan, ayakkabısını tamir ettirmek için oraya gelir. Ayakkabısını tamir etmesi için Piri Baba’ya verir. Bu arada Koyun Baba kadının ayağını görür ve asılı olan mendildeki süt damlamaya başlar. Bunu gören Piri Baba, Çoban Baba’ya dönüp: ‘Kendine gel kardaş, kendine gel.’ der ve sözüne şöyle devam eder: ‘Dağ başında, koyun peşinde herkes ermiş olur, iş burada ermeştir.’ der. Bunun üzerine Çoban Baba tövbe eder ve yine koyun götmeye gider.” (Serdaroğlu, 2018: 93).

Bu menkıbede, Çoban Baba’nın Piri Baba’ya hediye ettiği mendille imtihan sağlanmıştı. Nefsine yenik düşen Çoban Baba’nın süt dolu mendilinden süt damlayarak o, içinde bulunduğu imtihanı kaybetmiştir.

11. Bilmecelerde Mendil

Mendil bilmecelerde birkaç şekilde kullanılır. Soru sorulurken soru kısmında mendilden söz edilerek başka bir nesne sorulmak istenebilir. Örneğin, cevabı sümüklü böcek olan mendil için “burnu akar mendili yok” denilir. Benzer şekilde uykunun sorulduğu bir bilmecede de “çarşıdan alınmaz, mendile konulmaz, ondan tatlı bir şey olmaz” şeklinde bir soru sorulur (Tarçın, 2015: 544, 724). Ayrıca cevabı mendil olan çok fazla bilmece vardır. Bilmece sorma geleneğinde mendilin bir başka kullanım özelliği de mendilin bir araç işlevi görmesidir. Bilmece sorulurken karşıdaki kişiye

ipucu vermek, onu şaşırtmak ve anlatımı daha çekici kılmak için tıpkı ip, soba, kibrit vb. aksesuarlar gibi mendil de kullanılır. Evlerde bilmece sorulurken zaman zaman yere mendil serilir. Bilmeceyi soran kişi, “bilmeceyi sordum, cevabını içine koydum” diyerek mendili katlar ve karşıdaki kişi veya kişilerin bilmeceyi cevaplamasını bekler (Artun, 2006: 39).

Sonuç

Türkler mendil konusunda çok zengin bir kültüre sahiptir. Gerek sözlü gerekse yazılı kültürde mendile dair çok fazla bilgi mevcuttur. Bu çalışmada da mendil, ihtiyaç olarak kullanımından sembolik dildeki işlevine çok geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Mendil gündelik yaşantımızda bir şeyleri silme, kurulama ve taşıma; bir şeylerin üzerini örtme veya altına sermek amacıyla kullanılan bir tür eşyadır. Doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri etrafında gelişen uygulamalarda mendilden doğrudan veya dolaylı olarak istifade edilir. Mendil, Türk kültüründe en çok hediye edilen hediyeliklerden biridir. Müjde verene, kırkı çıkan bebeğe, yeni evlenen çiftlere, sağdıçlara, düğünde hizmet edenlere, taziyeye gelenlere, sünnet olan çocuklara, askere giden gençlere mendil hediye edilir. Büyüsel birtakım ritüelleri gerçekleştirmek için mendilden yararlanır. Özellikle mendil düğümlemeyle ilgili çok sayıda inanış ve uygulama mevcuttur. Mendilin; masal, bilmece, menkıbe vb. halk edebiyatı ürünlerinde çok sayıda işlevi vardır. Ayrıca seyirlik oyunlarda, meddah geleneğinde ve çocuk oyunlarında bir aksesuar ve oyuna yardımcı bir malzeme olarak kullanılır. Bütün bu kullanımlarının yanı sıra mendil; aşkın, ayrılığın, hasretin, vedanın ve gurbetin bir sembolüdür. Mendil; sevenlerin, evlenmek isteyenlerin birbirlerine olan sevgilerini ve isteklerini bildiren bir iletişim aracıdır. Mendil rengi, desenleri ve işlemeleriyle de kendi içinde derin bir mana taşır. Beyaz, siyah, kırmızı, pembe, sarı, yeşil ve mor başta olmak üzere mendiller farklı anlamlar yüklenir.

Her geçen gün yeni ürünlerin çıktığı ve modernleşmenin arttığı günümüzde hızla değişen dünya düzeninden ve sanayileşmeden etkilenen nesnelere biri de mendil olmuştur. Eskiden günlerce tek tek iğne ile işlenen mendillerin yerini günümüzde kâğıt mendiller almıştır. Bu açıdan mendil gerek fizikî görünümü gerekse işlevi bakımından büyük bir değişim göstermiştir. Mendiller önceleri ipek, saten veya pamuklu kumaştan yapılıp elle tek tek işlenirken bir müddet sonra bu mendillerin yerini nakış makinelerinde dokunan mendiller almıştır. Günümüzde ise artık bunlar da eskisi kadar rağbet görmemeye başlamış kullanımı kolay olması sebebiyle bu mendillerin yerini hazır mendiller almıştır. İşlenen mendiller ise daha çok hediye olarak sunulmakta ve hatıra olarak saklanmaktadır. Bu çalışmada işlevsel halk bilimi kuramı yöntemi doğrultusunda mendilin işlevinden söz edilmiştir. Mendilin işlevleri on bir ana başlık altında tasnif edilerek ele alınmıştır. Tasnifte verilen her bir başlık kendi içinde çok zengin kültürel veriye sahiptir ve bunların hepsi ayrı ayrı bir çalışma konusu olarak daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Ayrıca el sanatları başta olmak üzere farklı

alanlardan yararlanarak mendilin geleneksel kullanımı üzerine çeşitli çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Akman, A. (2002). Artvin'in bazı yerlerinde evlenme gelenekleri üzerine bir inceleme. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 1-41, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Akyol, N. S. (2006). *Adana (merkez) halk kültüründe halk inançları bayramlar ve törenler*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Albayrak, E. (2006). *Erciş'te eski Türk inançlarının izleri*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Altun Işıl. (2008). *Kocaeli/Suadiye Çepni halk kültürü*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Artun, E. (2005). *Türk halk bilimi*. Adana: Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2006). *Adana halk kültürü*. Adana: Ulusoy Matbaacılık.
- Asker, N. (2020). Göroğlu destanının mitolojik karakterleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad)*, 4 (1), 42-49.
- Atalay, B. (1992). *Divânü lügati't-Türk tercümesi I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ateş, C. (2010). *Şereflikoçhisar monografisi*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydınöğlü, B. (2005). *Tire merkezinde halk inanışları*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ayverdi, İ. (2020). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Balaban, T. (2006). *Sandıklı halk inanışları ve uygulamaları*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Berker, N. (1977). Türk mendil kültürü. *Sanat Dünyamız*, 3 (9), 8-12.
- Caferoğlu, A. (1974). *Türk dili tarihi II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyatı Fakültesi Yayınları.
- Cihan, A. (2005). Geleneksel toplumsal yapıda gençlerin evlenme isteklerini sembol ve işaretler kullanarak ifade etme eğilimleri. *AKADER, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Prof, Dr. Hüseyin HATEMİ'ye Armağan, 6, 557- 574.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çatık, S. (2013). *Nazilli halk inançları*. Yozgat: Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Çetin, Ö. (2016). *Gaziantep ili Oğuzeli ilçesi halk inançları*. Niğde: Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çetinbaş, M. (2022). *Kocaeli- Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi*. Düzce: Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çıblak, N. (2005), Türk halk kültürü içerisinde Mersin ağıtlarının yeri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 201-226.
- Çınar, Z. (2019). *Geçiş dönemlerinde mutfak kültürü ve yöresel mutfak uygulamaları: Ege Bölgesi'nde nitel çalışma*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çinpolat, S. (2009). *Karaçay halk inanışları ve uygulamalarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi (Tokat örneği)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dağ, F. (2020). *Türk halk anlatılarında halk hekimliği*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Demirkıran, Ö. (2019). *Çayırdüzü köyü monografisi (Rize-Çamlıhemşin)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Demirtaş, S. (2019). Hediye ve hediyeleşme kavramlarından hareketle veliler etrafında anlatılan efsaneler üzerine bazı tespitler. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek ve İnançlar*, C. 4, 125-132, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Derleme sözlüğü IX*. (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitapevi.
- Doğan, Ü. (2010). *Develi İlçesi, Zile Kasabası halk inanışlarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, İ. (2008). *Bozkır İlçesi manevi halk inançlarının dinler tarihi ve din fenomenolojisi açısından tahlili*. Konya: Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Erdentuğ, N. (1977), *Sosyal âdet ve gelenekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdoğan, K. (2020). *Anadolu sahası Türk masallarında büyü, büyücülük ve kocakarı (cadı) ilişkisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Erten, R. (2020). *Türk halk inanışlarında şifa*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Gençosman, K. Z. (1975). *Ansiklopedik Türk isimleri sözlüğü*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

- Gezer, S. (2011). *Sarıoğlan ve çevresi halk inanışları*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Göde, B. (2011). *Amasya masalları: Araştırma-inceleme-metin*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güldemir Karanfil, M. (2008). *Afyon-Bolvadin ve çevresi halk inanışları ve uygulamaları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güçyetmez, C. (1958). *Gaziantep'te derlenen türküler ve maniler*. Gaziantep: Gaziyurt Matbaası.
- Işkın, M. (2020). *Bandırma ve çevresinde halk inanışlarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İmren, M. K. (2009). *Kütahya'da yaşayan Balkan göçmenlerinin halk inanışlarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İnan, A. (1972). *Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kacar, N. (2019). Denizli İli Çal İlçe ve yöresi geleneksel kadın giysi özelliklerinin giyim kültürü açısından incelenmesi. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür, C.5, 223-243*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kadirzade, K. İ. (2005). *Âdetler İnançlar ve Türklerin soy kütüğü meselesi*. (Akt: Ahmet Doğan). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalafat, Y. (2009). *İslamiyet ve Türk halk inançları Türk kültürlü halklarda halk inançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kavas, Y. (1984). *Dünden bugüne Bolvadin*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Kılıç, S. (2012). *Sivas İli Ulaş İlçesi halk inanışları*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kıyak, A. (2005). *Baskil ve çevresinde yaygın halk inanışları*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kızıl, H. (2010). *Diyarbakır ve çevresindeki dini anlayışta mitolojik unsurların etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Korkusuz, G. (2019). *Alaşehir yöresi doğum gelenekleri ve çocuk folkloru ürünleri*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Koşay, H. Z. (1994). *Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme*. Ankara: Maarif Matbaası.

- Kumartaşlıoğlu S. (2006). *Balıkesir masallarında motif ve tip araştırması*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Küçük Güneş, A. (2022). *Anadolu sahası halk masallarında giyim kuşam ve işlevleri*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Lvova, E. L.- Oktyabrskaya İ. V.- Sagalayev, A. M. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri*. (çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- Melikoğlu, A. (2018). *Giresun İli halkbilim monografisi*. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Meredov, R. (2021). *Türkmenistan Marı Vilayeti ve çevresi halk inanışları ve uygulamaları üzerine bir inceleme*. Niğde: Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Nas, G. E. (2018). Yörük düğünü. *Düğün Kitabı*. (ed.: Emine Gürsoy Naskali- Aysel Güneş), İstanbul: Libra Kitap.
- Ögel, B. (1978). *Türk kültür tarihine giriş (Türklerde giyecek ve süslenme) V*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Önal, M. N. (2004). Trabzon'da asker düğünü. *Milli Folklor*, 6 (64), 137-140.
- Örnek, S. V. (1971), *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özen, K. (1991). Doğu Anadolu'da eski Türk inancının izleri. *Türk Dünyası ve Araştırmaları*, 74, 9-20.
- Özer, M. (2022). *Togolok, Moldo, Cogorku May, Kara Bürgön, Koş Döbö köyleri örneğinde kadına bağlı halk inanışları (derleme, inceleme)*. Bişkek: Kırgız Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, İ. (2001). *Sandıklı yöresi ağız özellikleri*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII-XVI yüzyılları arasında sözcük dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Polatcan, M. (2006). *Pertek ve çevresinde yaygın halk inanışları*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sağlam T. (2008), Halk tiyatrosunda göstergelerin dönüşümü. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 25 (25), 7-20.
- Samancı, Z. A. (2008). *Konya/Beyşehir İlçesindeki manevi halk inançlarına dinler tarihi ve din fenomelojisinden bir yaklaşım*. Konya: Selçuklu Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Serdaroğlu, Ö. F. (2018). *Merzifon ve çevresinde halk inanışları üzerine bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Sezmiş, M. E. (2018). *Kültürel değişim bağlamında Zile İlçesi'nde Türk halk inanışları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sırtbaşı, Y. (2016). *Ordu İli Gököy İlçesi monografisi*. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, M. (2017). *Kültürel değişim bağlamında Alevi toplumunda Türk halk inançları (Küçükçekmece İlçesi örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Savaş, H. (2007). *Safranbolu ve çevresi halk inanışlarının dinler tarihi açısından değerlendirilmesi*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şenesen, İ. (2015). *Adana halk inançlarında eski Türk inanışlarının izleri karşılaştırma-inceleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şimşek A. (2013). *Manavgat yöresi halk inanışları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tarımbuyurdu, G. (2010). Bir kültür taşıyıcısı bir gizli dil: klâsik Türk şiirinde mendil. *Milli Folklor*, 22 (87), 196-203.
- Tarçın, G. (2015). *Çukurova bilmece sorma geleneği ve Çukurova bilmecelemi (Adana-Osmaniye)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Taş, H. (2008). Bir Alevi köyü: Bursa Şehitler Köyünde evlenme törenleri. *Milli Folklor*, 10 (80), 53-63.
- Taş, S. (2019). *Tunceli'de geçiş törenleri: doğum, evlenme ve ölüm*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Taşpınar, İ. (2006). *Siirt İli ve çevresi yaygın halk inanışları*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tezel, N. (2009). *Türk masalları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Basımevi.
- Uğurlu, M. (2018). *Adana mani söyleme geleneği ve Adana'da söylenen maniler (derleme / inceleme)*. Adana: Çukurova Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Uslu, Ş. (2004). Darende ve çevresinde halk inançlar. *Milli Folklor*, 16 (61), 102-110.
- Uygur, H. K. (2008). *Midyat halk kültürü monografisi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ünalın, Ö. (2022). Sosyo-kültürel değişim sürecinde Alanya yörüklerinde evlilikle ilgili âdetler ve inanışlar. *ANASAY*, S.22, 177-212.
- Yıldızoğlu, H. (2019). *Bayburt İli halk bilimi ve etnografyası*. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yolcu, M. A. (2016). Halk bilimi araştırma kuram ve yöntemleri. (ed.: M. Aça), *Halk Bilimi El Kitabı*, Konya: Kömen Yayınları, 225-305.

Yüksel, D. (2007). *Gaziantep ve çevresinde doğumla ilgili inanış ve uygulamalar*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/27.php> (Erişim: 15.12. 2022)

URL-2: Oğuz, M. Ö.- Oral, Z. (2004). *Türkiye’de 2004 yılında yaşayan halk inanışları: nesnelere ve uygulamalar*. <http://www.thbmer.gazi.edu.tr/yayinlar/pdf/inanis.pdf>; (Erişim: 10. 12.2022)

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*